

CHUDOBA

její realita, problémy a řešení

Strategický dokument

Pracovní skupiny pro sociální otázky
při České biskupské konferenci (SO ČBK)

březen 2025

EXEKUTIVNÍ SHRNU TÍ

CHUDOBA PODLE BIBLE A SOCIÁLNÍHO UČENÍ CÍRKVE

Bible hovoří o chudobě často a v různých kontextech nabádá k ochraně chudých a k pomoci. Chudoba v biblickém pojetí není pouze hmotná, ale zahrnuje i duchovní a duševní strádání, jak ukazují žalmy a příběh Jóba, který nachází sílu v důvěře v Boha i v těžkých časech.

Sociální učení církve klade důraz na **princip opce pro chudé**, což znamená, že v eticky složitých situacích je třeba dát přednost chudým. Tento princip vychází z křesťanského pohledu na Boha, který se stal chudým pro nás, aby nás obohatil. Církev, inspirována Kristem, je povinna prokazovat lásku a pomoc chudým jako součást své křesťanské praxe.

Sociální učení církve rovněž uznává nové formy chudoby, jako je zoufalství, drogové závislosti, osamělost, ztráta práv, sociální nespravedlnost, násilí, migrace a také environmentální hrozby. Kromě materiální chudoby církev vyzdvihuje i **chudobu duchovní**, která souvisí s nedostatkem smyslu života. Tyto dvě formy chudoby jsou vzájemně propojené a vzájemně si odpovídají na své potřeby.

CHUDOBA VNITŘNÍ

Chudoba může mít i pozitivní rozměr, jak ukazují Ježíšova slova v Kázání na hoře a příklad svatého Františka z Assisi, který považoval chudobu za **cestu k Bohu**. Tato chudoba se vztahuje k duchovní, vnitřní chudobě, která není spojena s materiálním nedostatkem, ale spíše s pokorou a vděčností za Boží dary.

V tomto smyslu byla chudoba součástí filosofické tradice již u Sókrata, který svou vnější chudobou ukazoval vnitřní chudobu – **pokoru**, která mu umožnila být autentickým člověkem. Chudoba vnitřní se projevuje v postoji k ostatním, kdy člověk vnímá potřeby druhých a usiluje o jejich zlepšení, což často vede k jeho vnější chudobě. Pro pomoc druhým je třeba přijetí chudoby jak vnitřní (pokora), tak vnější (vědomí, že majetek je součástí širšího společenského rámce).

Chudoba vnitřní je také relevantní v dnešní ekologické a sociální reflexi. Ekologické problémy negativně dopadají zejména na chudé rozvojové státy, což vyžaduje globální sociální spravedlnost. Tento stav je často spojen s **odtržením člověka od přírody** a nedostatkem pokory vůči stvoření. Chudoba vnitřní, tedy vědomí naší závislosti na přírodě a Bohu, nám může pomoci pochopit správný postoj k materiálnímu bohatství a zodpovědnosti vůči světu. Církevní postoj k chudobě je klíčový pro rozvoj solidarity a odpovědnosti vůči ostatním a přírodě.

OBJEKTIVNÍ, ABSOLUTNÍ A RELATIVNÍ CHUDOBA

Objektivní a absolutní chudoba

Tento pojem odkazuje na materiální nedostatek, který je jasně definován a měřitelný, např. nedostatek jídla, pití, přístřeší nebo jiných osobních potřeb. Je to chudoba, která je stále stejná napříč dějinami a kulturami, a může být považována za objektivní stav, který lze řešit materiální pomocí. Tato forma chudoby souvisí s tradičními skutky milosrdenství a je měřena objektivními ukazateli.

Relativní chudoba

Současná definice chudoby zohledňuje rozdíly mezi jednotlivci v rámci konkrétní společnosti. Chudoba zde není jen materiální nedostatek, ale spíše otázka relativního postavení jednotlivce v dané společnosti. V bohatých západních společnostech mohou i lidé, kteří nejsou za hranicí „absolutní“ chudoby, cítit nedostatek v porovnání s ostatními, kteří mají přístup k vyšším životním standardům.

Globální a sociální aspekty chudoby

Moderní globální ekonomika vede k hlubší propasti mezi bohatými a chudými, což má za následek stále větší počet lidí žijících v chudobě a krajní nouzi.

Vysoké životní standardy a kultura očekávání

V současné době je v západních společnostech kladen důraz na kvalitu života a vysoké životní standardy, což vede k očekáváním, která nejsou vždy dosažitelná pro všechny. To může mít za následek frustraci či zadlužování u těch, kteří se snaží udržet tento vysoký standard, i když na něj nemají. Tento fenomén vede k nové formě chudoby, která je více spojena s duševními, morálními a kulturními problémy než s pouhým materiálním nedostatkem.

CHUDOBA JAKO ANALYTICKÝ NÁSTROJ

Chudoba je klíčovým jevem pro politickou a sociální analýzu. Je jedním z hlavních indikátorů sociální inkluze, jak ji definuje EU. Aristotelés použil chudobu jako základní kritérium pro politickou analýzu, vysvětlující politické jevy jako výsledek interakcí mezi bohatými a chudými. Tento pohled je stále relevantní pro analýzu současné politiky, kde je důležité zohlednit **rozdíly mezi bohatstvím a chudobou** a jejich vliv na politický systém, volební chování a stranické rozdíly.

Při analýze chudoby má být kladen **větší důraz na relativní** chudobu než na chudobu absolutní, protože lépe odráží sociální realitu. Sociální nauka církve zdůrazňuje potřebu komplexního přístupu k chudobě, který se zaměřuje na rovnost příležitostí, nikoliv na rovnost příjmů. Církevní sociální učení podporuje politické opatření, které by umožnilo relativně chudým účinně uplatňovat jejich práva a svobody, čímž by se zlepšila jejich šance na společenský vzestup.

ANALÝZA CHUDOBY V ČR

Chudoba v České republice je statisticky jednou z nejnižších v rámci členských států OECD, ale občané se stále cítí chudí ve vztahu k západní Evropě. Statistika, která zůstává klíčovým nástrojem pro analýzu chudoby, používá metodu ekvivalizovaného disponibilního příjmu, jež zohledňuje příjem na člena domácnosti s různou váhou podle věku. Chudoba je obvykle definována jako příjem **pod 60–70 % mediánu** příjmů. Tato metoda nezohledňuje extrémní absolutní chudobu, jako je bezdomovectví, které vyžaduje odlišnou metodiku.

Statistika ukazuje, že rodiny s více dětmi čelí větší chudobě, přičemž vlastnické bydlení je klíčovým faktorem oddělujícím bohaté od chudé populace. Nejvíce ohroženy chudobou jsou samoživitelky, jednočlenné domácnosti důchodců (zejména vdov) a rodiny s více než třemi dětmi, což je kategorie často opomíjená, ale klíčová. Rodina a výchova dětí jsou centrálními faktory určujícími míru chudoby a z toho vyplývají i konkrétní doporučení pro politiku.

DOPORUČENÍ

A. DOPORUČENÍ PRO REFLEXI V OBLASTI SOCIÁLNÍ NAUKY

1. Ocenit a obhajovat postoj **vnitřní chudoby** potřebný pro účinnou pomoc chudým a pro spravedlivou ekologickou transformaci.

2. Podpořit další studium **sociální nauky církve** a současně přispět k postupné restituci **přirozené teleologie** jako ochrany proti duchovní a kulturní krizi.

3. Přes komplexnost a ambivalenci problému chudoby **nerezignovat na jeho řešení**, ale usilovat o zajištění lidsky důstojné existence pro všechny.

4. **Globální a místní chudobu** nestavět proti sobě, ale považovat je za součást širšího problému spravedlnosti.

B. PRAKTICKÁ DOPORUČENÍ PRO POLITIKU

1. **Poskytnout aktivní podporu** ohroženým skupinám v oblasti vzdělávání, podpory rodin a péče o děti.
2. **Metodiku statistiky upravit** tak, aby odrážela skutečnou míru chudoby a umožnila efektivní politická opatření.
3. **Ochranu domácností s nízkými příjmy** klást na první místo při návrzích legislativních změn v oblasti daňové politiky a sociálního zabezpečení.
4. **Neredukovat dávky v hmotné nouzi** ve smyslu vládního návrhu zákona o sociálních dávkách, neboť hrozí sociální deprivace velkého množství lidí, zejména dětí.
5. Nastavit **fiskální politiku** tak, aby podporovala nízkopříjmové skupiny a rodiny prostřednictvím spravedlivého zdanění, zejména odstranit disproporci mezi zdaněním práce a majetku.
6. Zvážit **zmírnění zákonných standardů**, zejména podmínek pro podporu bydlení, a tím mimo jiné zlepšit dostupnost bydlení pro chudé.
7. V oblasti **předlužení a exekucí** přijmout účinnou legislativu směřující k vyvedení stovek tisíc lidí z šedé ekonomiky a nedůstojného postavení.
8. **Otázku minimální mzdy** řešit implementací evropské směrnice zavádějící jednotnou výši pro celou EU.
9. **Zvýšit podporu municipalitám**, které mají přímější přístup k problémům a potřebám chudých skupin, a jež by proto měly být více zapojeny do poskytování sociálních služeb.
10. **Komunální rozpočty** více směřovat na pomoc ohroženým skupinám, zejména na služby, jako je stravování pro děti a podpora volnočasových aktivit.
11. **Princip subsidiarity** by měl být zachován ve všech politických opatřeních, tak aby neomezovala legitimní role rodiny a manželství.
12. Zvýšit **podporu sociální práce** a jejich pracovníků včetně zajištění vyšších mezd a prestiže.

CHUDOBA: JEJÍ REALITA, PROBLÉMY A ŘEŠENÍ

ÚVOD

Chudoba představuje jeden z nejvýznamnějších a současně nejkomplexnějších sociálních fenoménů, jehož význam však přesahuje pouhou oblast společenského života a zahrnuje rovněž dimenzi mravní a náboženskou. Na nejběžnější úrovni lze chudobu popsat jako situaci, v níž si jedinec či skupina lidí nejsou schopni obstarat potřebné prostředky k lidsky důstojnému životu. Takové pochopení je ovšem pouze předběžné; pojem chudoby je ve skutečnosti značně ambivalentní, vyvolávající otázky jak po své povaze, tak po způsobu svého hodnocení. Je proto třeba vyjasnit, jak chudobu identifikovat a jak posuzovat její závažnost. Na tomto základě lze pak navrhnout postupy, jak účinně a legitimně usilovat o její omezení.

HLEDISKO BIBLE A SOCIÁLNÍHO UČENÍ CÍRKVE

Ježíšova slova o stálé přítomnosti chudých mezi námi (Mk 14,7) potvrzují nepřetržitou zkušenost lidstva s chudobou. V bibli se hovoří o chudobě často a v nejrůznějších kontextech: řeč je o postižených, ubohých, o sirotcích a vdovách, rovněž o přistěhovalcích, kteří nejsou vlastníky půdy, dále

o chudobě v důsledku přírodních katastrof, neúrody, válek, útlaku či lichvy. S biblickým obrazem chudých lidí jdou ruku v ruce nabádání k jejich ochraně a pomoci. Jsou to četné výzvy proroků nebo starozákonní sociální zákonodárství (viz kniha Leviticus: příkázání bránící chudé, zástava na jeden den, paběrkování, církevní sbírky na chudé apod.), stejně jako Ježíšovy výzvy a jeho konkrétní život charakterizovaný vstřícnou náklonností k chudým a opuštěným.

Chudoba však podle bible nepředstavuje jen stav hmotné nouze, nýbrž nabývá i jiných podob. Žalmy nabízejí vhled do duševní a duchovní chudoby, kdy člověk vnitřně strádá v konfrontaci s náročnými životními situacemi, ve kterých hledá smysl v důvěře v blízkost a pomoc Boha. Bible rovněž ukazuje širší význam chudoby v kontextu napětí, které se odehrává mezi velikostí (důstojností) a bídou člověka. Základem důstojnosti člověka je jeho podobnost s Bohem, který jej stvořil a vstoupil s ním tak v trvalý, z jeho strany nevypověditelný vztah. Na tento vztah se může člověk odvolat vždy, zvláště v situacích bídy a nouze, jako je tomu v případě starozákonního Jóba, aby v Bohu, v trvalém Božím příklonu k člověku, objevoval svoji královskou důstojnost (srov. Žalm 8) v konfrontaci s aktuální bídou, kterou prožívá.

Souhrnným uchopením komplexního fenoménu chudoby ze strany sociálního učení církve je formulace principu opce pro chudé, tedy přednosti dávané v eticky obtížných situacích právě chudým. Tato opce má původ ve vztahu Boha k chudým: Bůh chudým prokazuje *svoje první milosrdenství*.¹ Proto je opce pro chudé „pro církev kategorií spíše teologickou než kulturní, sociologickou, politickou či filozofickou“.² Opce pro chudé je zásadně

1) Jan Pavel II.: *Homilie při mši za evangelizaci národů v Santu Domingu*, 5 (11. 10. 1984).

2) František, *Evangelii gaudium*, § 198.

kristocentrická: „je zahrnuta v christologické víře v onoho Boha, který se stal chudým pro nás, aby nás svojí chudobou obohtil“.³ Z orientace církve na Krista Chudého vyplývá inspirace pro církve, která se pak projevuje jako specifická a prvořadá forma prokazování křesťanské lásky, tedy jako pomáhající praxe:⁴ „Znáte přece milost našeho Pána Ježíše Krista: on, ačkoli bohatý, stal se pro vás chudým, abyste vy zbohatli z jeho chudoby“ (2 Kor 8,9). Primárním postojem k chudým tak není lítost či soucit, ale vědomí, že chudoba je sama o sobě hodna naší přednostní pozornosti. Konkrétní pomoc chudým je znamením, jímž se křesťanská obec odlišuje od komunit pohanských.

Sociální učení církve zná rovněž nové formy chudoby, ke kterým řadí zoufalství nihilismu, drogové závislosti, osamocení ve stáří či nemoci, upírání práv nebo sociální nespravedlnost. Za chudé jsou zde mimo jiné považováni migranti a uprchlíci, domorodé, původní a africké národy, ti, kteří trpí násilím a zneužíváním, menšiny, oběti rasismu, vykořisťování a obchodu s lidmi, vykořisťování pracovníci, ekonomicky vyloučení a lidé žijící na periferiích. Zmiňuje též environmentální hrozby, které činí zemi nehostinnou a nepřátelskou životu, zmiňuje problém válek a neúcty ke klíčícímu životu.⁵ Zásadní přitom je, že vedle chudoby materiální je zde zmíněna i chudoba duchovní, která se pojí s nedostatkem smyslu života. Tyto dvě formy chudoby je přitom nutné vnímat

ve vzájemném vztahu, jako nutný předpoklad pro to, aby si vzájemně odpovídaly na své potřeby.⁶

CHUDOBA VNITŘNÍ

Chudoba ale nemá jen negativní konotaci. Vzpomeňme na Ježíšova slova z Kázání na hoře: „Blahoslavení chudí v duchu“ nebo na příklad života svatého Františka z Assisi, jenž považoval chudobu za nejspolehlivější cestu k Bohu. Připomenout můžeme i stav prvních lidí před pádem, kteří ani nevěděli o tom, že jsou nazí, a přesto byli šťastni. Z tohoto pohledu se chudoba jeví atraktivně, vztahuje se ne k materiálnímu zajištění, ale spíše představuje jakýsi duchovní „kapitál“.

V podobném smyslu stojí chudoba na počátku naší západní filosofické tradice. Sókratés usiluje o to obhájit filosofický způsob života a nabízí pro to pádný důkaz ve formě znaku, znamení: a tím je jeho nesmírná vnější chudoba.⁷ Tato vnější chudoba neboli nedostatek vnějších statků však koreluje s jeho chudobou vnitřní, která obnáší vnitřní charakterové nastavení, především nepřítomnost pýchy neboli – pozitivně formulováno – pokoru. Vidíme, že toto rozlišení není rozdělením, neboť oba aspekty, vnitřní i vnější, k sobě bytostně náležejí. Takový člověk pak je autentický – jeho vnitřek je v naprosté shodě s jeho vnějším postavením, jež je jeho symbolem, znamením nezakládání si na sobě. Tato chudoba se bezprostředně promítá do postoje vůči ostatním. Možnost odpomáhat druhým z chudoby předpokládá

3) Benedikt XVI.: *Promluva na zahájení V. generální konference Rady latinskoamerických biskupských konferencí*, 3.

4) Jan Pavel II.: *Sollicitudo rei socialis*, 42 (encyklika o starosti církve o sociální otázky, 30. 12. 1987).

5) Srov. KSNC, čl. 5.

6) Srov. Souhrnná zpráva z XVI. Řádného generálního shromáždění biskupské synody. *Synodální církev v misií*. Dostupné na <https://zpravy.proglas.cz/udalosti/synoda-2023-souhrnna-zprava/>

7) Platón, *Obrana Sókrata*, 23c1, 31c3.

přijetí chudoby vlastní, v první řadě ve vnitřním (např. tím, že nám ukazuje, že nemůžeme mít vše, co chceme), ale také ve vnějším smyslu. Jistě to bude zahrnovat vědomí, že ačkoli je majetek co do vlastnění soukromý, jeho užití je zatíženo sociální hypotékou danou tím, že možný je pouze ve společenském rámci – nikdo si svůj majetek nezasloužil bez přispění ostatních.

Je to právě chudoba vnitřní, tedy chudoba ve smyslu pokory, která se dostává ke slovu v současné reflexi vztahu otázky sociální a ekologické. Dnes jsme svědky přírodních změn na globální úrovni, které jsou ovlivněny různými druhy znečištění, úbytkem biodiverzity, způsobem hospodaření na půdě a klimatickými změnami. Negativní vlivy způsobené těmito fenomény pociťují zejména rozvojové, tedy chudé státy po celém světě, které jejich poloha a nedostatečná ekonomická síla znevýhodňuje v boji s těmito změnami. Tyto důsledky nerovnoměrně rozdělené napříč světem volají po globální sociální spravedlnosti, která by měla alespoň částečně sanovat propad postižených obyvatel do chudoby. Je přitom pravděpodobné, že v základu všech uvedených negativních vlivů není jenom technologický pokrok, ale rovněž vnitřní faktory, zejména odtrženost člověka od stvoření, která zase souvisí s nedostatkem pokory a – v našem smyslu – vnitřní chudoby. Tato nevědomá odtrženost a absence vědomí propojenosti a závislosti člověka na stvoření je nepochybně jednou z vnitřních příčin stálého poškozování ekosystémů Země člověkem, neboť pomáhá utvrzovat člověka v tom, že vše stvořené je pouhým prostředkem k zajištění materiálního blahobytu. Naopak vědomí naší závislosti na stvoření a Stvořiteli – Bohu nás staví do pozice příjemců nezaslouženého daru, který nám byl svěřen do správy a který budeme předávat budoucím generacím. Role náboženství se

zde ukazuje jako klíčová, neboť nám nejen usnadňuje pochopit pravou roli materiálního bohatství, ale ukazuje nám rovněž naše vzájemné propojení s přírodou i s lidmi a vede nás k odpovědnosti a solidaritě vůči světu kolem nás. Jménem takového postoje je chudoba.

OBJEKTIVNÍ, ABSOLUTNÍ A RELATIVNÍ CHUDOBA

Pro vlastní sociální praxi je ovšem jistě metodicky primární pojem chudoby vnější. Její základní formou je hmotná deprivace, tj. zásadní nouze v oblasti jídla a pití, oblečení, střechy nad hlavou či jiných osobních potřeb. Jde o situaci lidí, kteří mají nějaký nedostatek, který lze napravit materiální pomocí. Pomoc v zajišťování materiálních potřeb přitom vždy souvisí s důstojností, tak jak je to přítomno v klasickém schématu sedmi tělesných skutků milosrdenství.⁸

Měřítko chudoby je v tomto chápání v jistém smyslu objektivní, protože jde o takový typ materiálního nedostatku, který je jednoznačně uchopitelný a současně zůstává shodný napříč dějinami a kulturami. Hovoříme proto o objektivní či (v případě její kvantifikace) o absolutní chudobě.

Současné vnímání chudoby je však poněkud odlišné. Chudoba je sledována zejména jako relativní fenomén. Relativní chudoba není méně reálná než chudoba absolutní. Relativita zde znamená poměr k materiálnímu zabezpečení jiných lidí, kdy sledujeme, jak je bohatství celkově rozděleno. Měřítko chudoby se zde relativizuje,

---

8) Jde o pomoc v oblasti tělesných nedostatků (čtyři jsou obecné potřeby: jídlo, pití, oděv, obydlí, dva jsou zvláštní nedostatky: nemoc a návštěva nemocných, zajetí a vykoupení zajatců a poslední sedmý skutek se týká tělesných ostatků: pohřeb).

protože nejde o hmatatelný individuální nedostatek, ale o vztaženost individuální situace ke společenskému kontextu. Klíčová je zde tedy otázka nerovnosti, typicky jde o rozdíl v příjmech (příjmová chudoba), dostupnosti bydlení, vzdělání a zdravotní péče. Chudí v tomto smyslu tvoří nejhůře postavenou část jinak zajištěné společnosti (např. spodní příjmová většina), která však není za hranicí objektivní chudoby ve výše uvedeném smyslu. Sem spadá rovněž fenomén pracující chudoby (in work poverty), tedy situace klesajících reálných mezd a kupní síly pracujících. V jiném smyslu platí relativita chudoby ve vztahu k různým zemím: ty jsou jednak různě bohaté a jednak může chudoba v různých zemích znamenat něco jiného.

Sociální vědy nás upozorňují, že globální ekonomika vytváří stále hlubší propast mezi bohatstvím a příjmem nejvyšších a nejnižších vrstev světové populace a odsuzuje stále větší část obyvatelstva k životu v chudobě, bídě a krajní nouzi; dostává je do prekérní situace.⁹ V této souvislosti se dokonce objevují některé kritické hlasy, podle nichž má všeobecné povědomí o bídě pro moderní společnosti klíčový disciplinační význam: pohled na chudé, kteří jsou zproštěni jakéhokoliv očekávání od budoucnosti, dává těm ostatním ochotu vydržet zátěž nejistoty, které jsou každodenně v moderní společnosti vystavováni, aby trpělivě snášeli nezastavitelnou „flexibilizaci“ světa a stále vzrůstající prekérnost své vlastní situace. Chudí jsou tak pro bohaté trvalou připomínkou křekosti lidských „jistot“, na kterých staví svůj život.¹⁰

---

9) Srov. k tomu např. G. van Istendael, Farnost sv. Prekéra. *Hospodářská a ekonomická krize – příčiny, souvislosti, důsledky*, Praha: NLN, 2014. Zde je možné rovněž připomenout papežem Františkem často opakovaně vyslovovanou kritiku na adresu tzv. skartační kultury či mentality.

10) Srov. Z. Bauman, *Individualizovaná společnost*. Praha: Mladá fronta, 2004, s. 137-146.

Reflexe těchto „jistot“ nás přivádí k typicky současnému problému očekávání. Vše možný důraz na zajištěnost, bezpečí a pohodlí života dnes vede k nadměrným požadavkům na životní standard. Příkladem může být potřeba velkého vozu pro vícečetnou rodinu (do běžného vozu není povoleno umístit na zadní sedadlo více než tři děti, i kdyby se tam fyzicky vešly), nároky na vybavení počítačem nebo smartphonem (zejména u dětí), podpora dětí ve škole (nároky na školu v přírodě, lyžařský výcvik apod.) či zdánlivě objektivní potřeba zahraniční dovolené (která prostě musí být, i když na ni nemáme). Společnost ve snaze o co nejlepší kvalitu života nastavuje tak vysoké standardy, že je není schopna všem zaručit (z minimální či zaručené mzdy nelze obstarat vše, co se očekává). Tato „past vysokých standardů“ vede k tomu, že někteří lidé systémem propadají, protože nemají na to je zajistit. Mnozí se pak přes svou chudobu snaží ve svém životě udržet alespoň zdání vysokého standardu, což zase vede k dalšímu zadlužování chudých.

Otázka očekávání a standardů tak představuje další stupeň relativizace chudoby, která už není relativní jen vzhledem k příjmu jiných lidí, ale ve smyslu subjektivního pocíťování. To nás přivádí k tématu duševní, morální a kulturní chudoby. Výše uvedené chování ukazuje, že chudoba nějak souvisí se způsobem života a morálkou v širším slova smyslu.¹¹ Platí přitom, že zatímco objektivní chudoba předpokládá parciální nedostatky v zajištění nutných prostředků

---

11) Nabízelo by se zde využít koncept sedmi duchovních skutků milosrdenství (paralelu k výše zmíněným sedmi tělesným skutkům milosrdenství). Jde o pomoc v oblasti náboženské (modlitba), na straně rozumu (teoretická oblast: poučení a praktická oblast: rada), na straně citů (útěcha) a vůle (napomenutí) a konečně odpouštění urážky a snášení slabosti bližních.

(jak je nadále vnímán problém chudoby zejména ve třetím světě), zde jde o lidské systémové nedostatky týkající se základní hierarchie hodnot.¹² Jde o problém krize teleologie lidského života, tedy otázek, jako je smysl života, poslední cíl života a s tím související morální vzory.¹³ Je zjevné, že zde jde o zásadní sociální a politický problém, protože v jeho jádru je problém mravní. Jeho řešení je pro společnost, stát, ale zde zejména pro církve a její sociální nauku velkou výzvou.

CHUDOBA JAKO ANALYTICKÝ NÁSTROJ

Z hlediska praktického je chudoba základním jevem klíčovým pro možnost sociální či politické analýzy. Podle současného autoritativního odborného vyjádření je chudoba „nejprominentnějším a nejcitovanějším indikátorem sociální inkluze, kterou používá EU“.¹⁴ Chudobu potřebujeme k rozeznání a posouzení možností politické praxe. Již Aristotelés použil chudobu vedle bohatství jako základní metodický nástroj pro svou politickou analýzu, kdy politické jevy na úrovni ústavní vysvětlil jako výsledek vzájemných interakcí mezi sociálními skupinami bohatých a chudých.¹⁵ Zdá se, že dodnes je pro

jakoukoli politickou analýzu důležité uchopit, které základní bipolární štěpení na úrovni společnosti je rozhodující pro politický život, pro stranický systém, pro volební chování. Je-li dodnes tradiční protiklad levice – pravice analyticky nosný, je také důležité pochopit, které formy chudoby (resp. bohatství) dnes mohou přispívat k poznání sociální reality. To, že nejde vždy pouze spočítat aritmeticky absolutní příjem, není těžké pochopit. Víme také, že analyticky významnější je pojem relativní než absolutní chudoby. Z hlediska působnosti sociální nauky církve je významné rozpoznat ty formy relativní chudoby, které vyžadují politickou akci a mohou rovněž odpovídat principiální opci pro chudé.

V oblasti relativní chudoby je třeba ze strany sociální nauky církve vnímat chudobu komplexně, tj. z hlediska reálných možností účasti na společenském životě. Nejde o aritmetickou rovnost příjmů, ale o „spravedlnost v oblasti příležitostí“, neboli: nemají mít všichni stejně, ale všichni mají mít stejnou možnost společenského vzestupu. Analýza současné sociálně-ekonomické situace má přispět k formulaci přístupů a opatření na politické úrovni, které by relativně chudým umožnily fakticky uplatňovat svoje práva a svobody.

ANALÝZA CHUDOBY V ČR

Podle všech statistik, včetně mezinárodních, je chudoba v ČR jednou z nejnižších v rámci OECD. S tímto statistickým údajem kontrastuje vnímání míry bohatství a chudoby samotnými obyvateli ČR, kteří se stále cítí být ve vztahu k západní Evropě „chudými příbuznými“. Znamená to další posunutí míry relativity zkoumání chudoby?

12) Srov. T. Dalrymple, *Life at the bottom*; týž, „What is Poverty?“. *City Journal*. (Spring 1999)

13) Srov. A. Macintyre, *Ztráta ctnosti*, Praha: OIKOYMENH, 2005.

14) Marx, Ive; van den Bosch, Karel. „How Poverty Differs From Inequality, On Poverty Management in an Enlarged EU Context: Conventional and Alternative Approaches“ (PDF). ec.europa.eu. Antwerp: Centre for Social Policy. [Archived](#) (PDF) from the original on 3 October 2018.

15) Aristotelés, *Politika*, IV-VI.

Jde v případě chudoby do velké míry o subjektivní vnímání?¹⁶

Je nepochybné, že statistika zůstává klíčovým nástrojem, ač její metodologie musí být předmětem neustálé reflexe. Dnes užívaná metoda spočívá na sledování ekvivalizovaného disponibilního příjmu (zjednodušeně řečeno se jedná o čistý příjem na jednoho člena domácnosti, kde ale každý člen domácnosti má jinou váhu: první dospělý má váhu 1, druhý dospělý a děti nad 14 let 0,5 a ostatní děti 0,3). Předmětem zkoumání jsou domácnosti a otázka, kolik z nich je pod příjmovou hranicí, již lze považovat za kritérium chudoby. V ČR bývá tato hranice určena – v závislosti na dané metodice – jako buď 60 %, nebo 70 % příjmového mediánu. (Extrémní absolutní chudoba – třeba v podobě bezdomovců, jejichž počet je u nás odhadován na cca 11 tisíc – tak není touto statistikou uchopována; tito nejubožejší jedinci stojí mimo systém a k řešení jejich problému je nutná úplně jiná metodika.) Z indexového pojetí metodiky je patrné, že rodiny s třemi a více dětmi mají vyšší index, tudíž ani vyšší příjem jim nebude stačit na opuštění statistického pásma chudoby. Zatímco rodina se třemi dětmi je na 70 % mediánové mzdy s celkovým měsíčním čistým příjmem 70 000 Kč, rodina se šesti dětmi potřebuje na dosažení téhož standardu již bezmála 100 000 Kč měsíčně.

Statistika rovněž ukazuje, že dělicí čáru mezi bohatými a chudými představuje u nás vlastnické bydlení. Krize bydlení koreluje

s příjmovou nedostatečností. Statisticky klíčovým kritériem z hlediska dopadu na chudobu je pak typ domácnosti. Zhruba lze říci, že chudoba nehrozí v případě úplných rodin do tří dětí. Nejvíce ohroženy chudobou jsou naopak tři typy domácností. Na prním místě jsou to domácnosti samoživitelek, na druhém místě jednočlenné domácnosti důchodců, ve velké většině rovněž tvořené ženami – vdovami. Na třetím místě jsou to – a to je kategorie ve statistikách obvykle opomíjená, a přesto z hlediska sociální praxe zcela klíčová – právě rodiny s více než třemi dětmi. Je patrné, že rodina a otázka výchovy dětí je z hlediska zjišťování a hodnocení chudoby ústřední. Odtud vyplývají již také jasná doporučení.

---

16) Ilustrační může být [článek](#) referující názory a emoce skupiny starobních důchodců, kteří se společně sešli, aby živě sledovali jednání Ústavního soudu ohledně otázky zrušení valorizace jejich důchodů. Někteří si stěžují a vyjadřují negativní emoce, ale najdou se i tací, kterým nenavýšení nevadí a na svoji situaci hledí pozitivně.

ZÁVĚR – DOPORUČENÍ

Následující návrhy členíme na doporučení určená pro reflexi v oblasti sociální nauky (A) a praktická doporučení pro politickou praxi (B).

A. Opce pro chudé obnáší pro aktéry sociální nauky církve jednak vědomí komplexního (a zčásti ambivalentního) významu chudoby; vlastní pomoc chudým pak předpokládá určité vnitřní nastavení pomáhajících a pomáhající komunity včetně ochoty k jisté oběti vlastního materiálního blaha. Tato vnitřní chudoba je postoj, který je v situaci akutní ekologické krize od jednotlivců vyžadován jako předpoklad uskutečnění spravedlivé ekologické transformace (tzv. zelené tranzice). Nové zhodnocení vnitřní chudoby v uvedených aspektech může být účelně vnímáno jako žádoucí investice do duchovního kapitálu.

Současně je třeba v myšlenkové oblasti přispívat k restituci přirozené teleologie jako ochraně proti duchovní a kulturní krizi, a to včetně estetické stránky věci: sledováním přirozené krásy a přirozených vzorů k následování. Právě tuto roli –svědčit citlivě o Bohu – bere za svou stále více sociálních pracovníků. Současně je třeba spoléhat na Boží pomoc a také teoretickou pomoc sociální nauky církve.

Současně je nepochybné, že poznání komplexnosti či ambivalence chudoby nesmí vést k apatii, smíření s existujícími nespravedlnostmi; je třeba současné podoby chudoby nezpochybňovat, neboť jsou reálné a často hraničí s újmou lidské důstojnosti.

Požadavky a potřeby „místních chudých“ nesmějí být stavěny proti poža-

давкům a potřebám chudých ve světě. Na diskusích o chudobě by nemělo zaznívat alibistické: Nestěžujme si, děti v Africe jsou na tom mnohem hůř. To neznamená, že bychom měli abstrahovat od potřeby globální spravedlnosti – a zde je také místo pro promyšlení ekologické stránky věci.

B. V praktické politice je třeba se zaměřit na ty podoby chudoby, které znemožňují aktivní participaci, na spravedlnost v oblasti příležitostí, a to při zachování napětí mezi solidaritou a subsidiaritou. V programové oblasti státní politiky je žádoucí soustředit se právě na skupiny ohrožené chudobou, do značné míry nereprezentované politickými stranami co do jejich zájmů, a nabídnout jim legitimní a spravedlivý program. Pro politickou akci jsou pak žádoucí následující kroky:

1. Cílem boje proti chudobě nemá být snaha „zalepit“ veškeré nerovnosti prostřednictvím přerozdělování financovaného z daní; spíše jde o odstranění znevýhodnění prostřednictvím aktivních nabídek a podpory, zejména v oblasti vzdělávání, ale z hlediska sociální nauky církve také zejména v oblasti podpory rodin a péče o děti. Přes všeobecnou nepopulárnost dávek v hmotné nouzi je třeba v první fázi zachovat jejich objem, neboť před uskutečněním zásadnějších změn zejména fiskální povahy jsou nutnou pojistkou proti sociální deprivaci širokých vrstev obyvatelstva.

Zásadním požadavkem je úprava metodiky oficiální statistiky tak, aby nevycházel nerealistický výsdek o nízké míře chudoby, který demotivuje a snižuje možnost přijetí politického řešení chudoby.

Dále je třeba ostražitosti vůči všem legislativním návrhům, které způsobují

deficit domácnostem s nízkými příjmy, což se týká zejména přesunu od přímých k nepřímým daním a odvodům, dále však také kapitalizace důchodového systému či zvyšování podílu spolufinancování ze strany občanů v oblasti služeb ve zdravotnictví a ve školství.

Na úrovni fiskální politiky je rovněž třeba ponechat finance rodinám, neboť každé jiné řešení je příliš drahé. Fiskální politika je zároveň klíčem i k dalším politickým řešením, protože předpokladem spravedlivé politiky je spravedlivé zdanění. To vyžaduje na globální, resp. evropské úrovni již definitivní zrušení tzv. daňových rájů. Na domácím poli je nezbytné napravit asymetrii ve zdanění práce a majetku. Dlouhodobě velmi nízké zdanění majetku u nás má dopady nejen na příjmové stránce veřejných rozpočtů (a sekundárně tedy v omezení možnosti něco změnit), ale v podobě tiché podpory investic do nemovitostí to přispívá i k prohloubení bytové krize. V této souvislosti je potřeba upozornit na jeden paradox, a sice na jedné straně společenskou nepřijatelnost tzv. zneužívání sociálních dávek a na straně druhé širokého společenského konsensu na tom, že neplatit daně je v pořádku podle hesla „kdo neokrádá stát, okrádá vlastní rodinu“. Toto je potřeba důrazně odmítnout. Z našeho hlediska je naopak neplacení daní, ať už vyslovené daňové úniky nebo tzv. daňové optimalizace, potřeba vnímat tak,

že ti bohatí, kteří neplatí daně, okrádají chudé a odpírají jim spravedlivý podíl na blahobytu země, kterou s nimi společně obývají.

Zvláštní úvahu si vyžaduje otázka vysokých standardů, které nejen činí provoz domácností velmi drahý (a tudíž ohrožený chudobou), ale také znemožňují účinnější pomoc třeba v podobě neformální terénní sociální práce (problém bezdomovectví, obchod s chudobou podpořený tím, že i pro bydlení jsou nutné vysoké standardy, které nesplní vybydlený dům, ale splní je předražená ubytovna). Část tohoto problému by jistě šla vyřešit legislativně.

V oblasti legislativy je třeba rovněž nalézt řešení chronického problému našeho sociálního a ekonomického problému, jímž je předlužení a exekuce. Legislativním desideratem je rovněž implementace evropské regulace o minimální mzdě do našeho právního systému.

Požadavek efektivity nutně vyvolává úvahu, zda je problém chudoby řešitelný pouze na úrovni státní, nebo zda postačuje role jednotlivců, rodin a různých svěpomocných skupin. K úvaze je zejména větší podpora municipalit, které mají k poskytování těchto služeb přirozeně nejbližší. Také zde jde o problém fiskální vyžadující změnu rozpočtového určení daní. Je rovněž v logice sociální nauky církve požadovat v této věci větší decentralizaci.

Mnohé je třeba změnit v komunální politice v oblasti alokace zdrojů. Současný běžný princip, kdy se volné komunální rozpočtové prostředky utrácejí zejména za potřeby voličské základny, je z hlediska reálné sociální politiky neúčinný. Opomíjí chudé, kteří zpravidla k volbám ani nechodí, zejména ne k těm komunálním. Vhodnější by tedy bylo komunální rozpočty alokovat k zajištění služeb, které mohou

pomoci ohroženým skupinám. Jde zejména o zajištění bezplatného stravování či péče o děti ve volném čase (což přináší úlevu jak velkým rodinám, tak samoživitelkám). V oblasti efektivního poskytování služeb je třeba usilovat o udržení podpory volnočasových aktivit dětí. Zvláštní péči vyžaduje oblast bydlení, která je pro chudobu a její hrozbu rozhodující. K vážné úvaze připadají projekty *housing first*, jež jsou v souladu s principem vztahovosti (bydlet s „obyčejnými“ lidmi dává potřebným pocit důstojnosti).

2. K solidárnímu hledisku musí vždy přistupovat hledisko subsidiární, kdy politická opatření nesmějí omezit rodinu v rolích, v nichž legitimně vystupuje. Současně je zde třeba z psychologických i mravních důvodů trvat na výlučnosti běžně pochopené rodiny a manželství.

3. Klíčovou roli hraje a bude hrát sociální práce. Je třeba podporovat její všemožné formální i neformální podoby, finančně její poskytovatele a morálně a duchovně sociální pracovníky. Je třeba se trvale usilovat o zvýšení mezd v této sféře. Žádoucí by k tomu bylo využít současnou transformaci světa práce v souvislosti s digitalizací. Očekávané ušetření míst v administrativě by mohlo přinést nové kapacity a také kýženou prestiž pro sociální práci. Zvláštní roli zde hraje Charita jako jeden z největších poskytovatelů sociálních služeb u nás, jehož výhodou je nejen plošné pokrytí fakticky celé republiky, ale zejména výrazně hodnotové zaměření, které usnadňuje potřebu uplatňovat i ony výše popsání duchovní a etické principy chudoby.

Vypracovala Pracovní skupina pro sociální otázky
při České biskupské konferenci (SO ČBK)

Na přípravě textových podkladů se podíleli:
Jakub Jínek, Tomáš Machula, Jindřich Šrajer,
Tomáš Vyhnánek, Josef Zvoníček
Redakce textu: Jakub Jínek
Jazyková redakce: Jan Jaroš

Copyright © SO ČBK, 2025